

KRÓNIKA

RÁKÓCZY ROZÁLIA

ÓNFIGURÁK A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁGBÓL Vándorkiállítás a Hadtörténeti Múzeumban

Ólomkatona—Bleisoldat, Zinnsoldat. Természetes, mondja erre a gyanútlan olvasó, ólomkatona, a rendíthetetlen. A Német Demokratikus Köztársaságban azonban ez nem természetes, ott az ólomkatona elnevezés — a „Bleisoldat” — sértés. Olyannyira, hogy az NDK Kultúrsovétisége Hontörténeti Társaságának Ónfigura Szakbizottsága és a weimari Városi Múzeum közös rendezésében 1983. december 15-től látogatható ónfigura kiállítás megnyitói beszédében Paul Kaiser, a weimari Városi Múzeum igazgatója, szükségesnek látta hangsúlyozni, milyen különbség van a két elnevezés között.

A Bleisoldat—gyermekjátékszer, tucat-áru, bárki által egyszerű módszerekkel elkészíthető ólomkatona, amely nem igényel különösebb kézügyességet, sem történelmi hűséget. A Zinnsoldat — művészi ónszobrocska, amely drága ötvözetből készül, nagytudású vésnökök művészi munkája szükséges az öntéshez, történelmi és társadalmi ismeretek az egyes darabok végső megmunkálásához, „felöltöztetéséhez”, térbe állításához.

A Hadtörténeti Múzeumba Szegedről érkezett a Weimarban összeállított nagyszabású kiállítás. Az első benyomás lélegzetelállító. Óriási terepasztalon 4035 színes figura él, mozog, kavargó, vonul, harcol: az 1683-as bécsi ütközet résztvevői, készítőjük Erwin Ortmann, weimari mester, amatőr és gyűjtő, múzeumbarát és műkedvelő történész. A terepasztalon azt a jelenetet láthatjuk, amikor a Bécsét támadó törökökre az első csapást mérik a Sobieski János vezette egyesült hadak, s az ostromlott osztrák városból is ki-kitörnek már a szorongatottak, ily módon segítve a felmentő seregeket. Szász, bajor, württembergi, osztrák, lengyel egységek ereszkednek le a Kahlenberg gyűrűin át a bécsi síkság-

ra, miközben a Nussberg és Kahlenberg között állást foglaló tüzérség fedezi őket. A török sátortáborban már az elvonuláshoz készülődnek: pompás keleti szőnyegekbe burkolva rakják tevékre a harácsolts kincseket, de javítani próbálják a Bécsből állandó kitéréssel fenyegetett sátortábor cölöpsorát is, félmeztelenre vetkőzött, rongyos foglyok dolgoznak az erődítményen török katonák felügyelete alatt. A felmentő seregekkel szemben a török tüzérek az ütegállásokat őrzik.

A terepasztal két oldalán kisebb vitrinekben a csata egy-egy újabb részletét láthatjuk: két Waffenrock-ba (fegyverkabát) öltözött württembergi regiment, török lovasság, janicsárok felvonulása.

A kiállítás utolsó, 4. termében még egy hasonló, bár valamivel kisebb méretű, mozgalmas kép tárul elénk: a „mindössze” 2513 figurát mozgató csatarészlet az 1410-es grünewaldi csatát mutatja. Készítője Klaus Liebnitz hallei tanár, amatőr szobrász és vésnök. A terepasztal mellett részletes magyarázó tábla ismerteti a német fejedelemségek, a Német Lovagrend vereségét jelentő 1410-es grünewaldi csata lefolyását, kitérve egy mondattal az 1411-es toruini békére is, amely a Rend nagyhatalmi állásának végét jelentette.

Az ilyen, és ehhez hasonló terepasztalok elkészítéséig hosszú út vezetett. A legrégebbi ónfigurák a XII. századból, Magdeburgból származnak, egy ásatás során bukkantak a fákat, harcoló lovagokat, várakat ábrázoló, még lapos, egyoldalásra öntött figurákra. Ezek felvarráshoz alkalmas fűleket találtak, minden bizonnyal ruhadíszek lehettek. Hasonlóan előállított zarándokjelvények is előkerültek középkori leletanyagból. Az 1550-ben született Everard van Reyd, az Orániaházat megalapító I. Vilmos szolgálatában

állott történész említi Németalföld történelmét tárgyaló munkájában (Historie der Nederlandtscher oorlogen begin emde voortganck tot den jare 1601. Arnheim, 1633.), hogy amikor Orániai Vilmos katonai reformját készítette elő (az utrechti uniót követően, miután 1581-ben II. Fülöp is elismerte Hollandia függetlenségét), Nürnbergből hozott mozgatható végtagú ólomfigurákat, katonákat, s csatarendjeit így alakítva szemléltette elképzeléseit. Hasonló figurákat katonai tudományok oktatására a francia és spanyol uralkodók is vásároltattak Nürnbergben.

Játékszernek elvéve használták őket ekkor, előállításuk munkaigényes, anyaguk drága volt; a XVIII. század folyamán azonban már olyan mennyiségben készültek figurák, hogy szélesebb körben is elterjedhettek.

A XVIII. században kezdi meg működését a Hilpert család, műremekeiket Goethe, E. T. A. Hoffmann, Andersen örökölte meg. Követői e családi hagyománynak a nürnbergi Heinrichsenek, akik már történelmi sorozatokat készítettek, felfedező utakat jelentettek meg. Műhelyük 1839-től működött.

A következő századtól szinte napjainkig nagyipari módon készítették az ólomkatonát, a Bleisoldat-ot. A második világháborút követően a Német Demokratikus Köztársaságban felelevenítették az ónfigura-készítés legszebb, kézműves hagyományait, s az évek folyamán tekintélyt szereztek a kis szobrocskáknak. Korunk mesterei közül a legkiválóbbak egyike Ludwig Frank (1870—1973), aki a legszebb nürnbergi hagyományokra építve készítette alapos tárgyi és történelmi ismereteket bizonyító kompozícióit. A Német Demokratikus Köztársaság nagy mestere Johannes Frauendorf (1899—1973), aki tudását a Német Kultúrszövetség keretein belül kamatoztatta, tapasztalatait, anyagismeretét, vésnöki fogásait fiatalok tucatjainak adta át.

A Kultúrszövetségben, illetve az iskolai munkaközösségekben, szakkörökben dolgozó 18 éven aluli fiatalok, ipari és általános iskolai tanulók munkáiból is ízelítőt nyújt a Hadtörténelmi Múzeum kiállítása: kisméretű életképeken láthatjuk az elbai halászsokat 18. századi viseletben, munkaeszközökkel, a napóleoni háborúk egyik katonai postaállomását. De nemcsak a történelmi idők, az egyiptomi piramisok építése, vagy az amerikai indiánok élete ihlette a kis mestereket, fantáziájukat megmozgatta honfitársuk, Siegmund Jähn 1978. szeptember 3-i űrrepülése és megörökítették a Szozjuz—29

startját, képzeletbeli találkozást egy űrállomáson, a Holdon, más nemzetek űrhajósainak együttműködését a világűrben.

A kis figurák készítésében az ifjú emberkéek éppoly ügyességről tesznek tanúbizonyságot, mint a felnőttek. Pedig a munkamenet nem egyszerű. A gondos előtanulmányozás után, amelynek során a történelmi környezetet, a viseletet, fegyvert, felszerelési, berendezési tárgyakat, lőszerszámokat, löszerszámokat, várakat és egyéb épületeket megismerik, az elgondolt jelenetet lerajzolják, ezt figuránként palakőre viszik át, majd tükörképét a kőbe vésik. Az ón, ólom, antimón, vagy bizmut keverékét tartalmazó öntőanyagot ebbe a vésett negatívba öntik. A nyersöntvényen a beöntőnyílásokat, éleket eltávolítják, s az ezüstösen csillogó figurák már kiállításra kész darabok. Ezeket azután színezní is lehet, s egyenként, csoportosan vagy dioráma formájában kiállíthatók.

Az egyes daraboknak is, a csoportozatoknak, a diorámáknak is, igen nagy a múzeumpedagógiai értéke. A szemléltetés az iskolai oktatásban már rég ismert és hatásos módszer. Napjaink törekvése az oktató múzeum, a történelemórák bevitelére az intézményekbe, ahol megfelelően élővé varázsolható a történelem. Az ifjúságot különösen fogékonyra teszi a történelmi folyamatok, társadalmi és természeti, gazdasági változások megértésére, ha ónfigurákból készített életképek kínálják a tanulmányt. A hatás csak fokozható, ha egy-egy csata kimenetelét, forradalmi menet útját olyan terepasztalon látják, ahol a figurákat maguk mozgathatják, újra lejátssza átélhetik az eseményeket.

Magyarországon nincs hagyománya az ónfigurának, a múzeumainkban látható terepasztalok merevek, üveg alatt állva várják a történelemtanár, vagy tárlatvezető előadását, s más technikával is készülnek. A Német Demokratikus Köztársaságban több mint 100 múzeum mellett működik olyan baráti kör, amely a környezet iskoláival is tartja a kapcsolatot és eredményesen használják az ónfigurás életképeket a történelemoktatásban, a hazafias nevelésben.

Követhetnénk a példát, de Magyarországon ónfigurát nem készítenek, nem is kapható, még a Német Demokratikus Köztársaság budapesti üzlete — az ismert NDK Centrum — sem árul ilyen szobrocskákat, pedig ott könyvtől sórtartóig minden NDK-ból származó termék kapható.

Nem szívesen, de meg kell említenünk: nagyon sok a nyomdahiba ezen a kiállításon. A szöveg néhol magyartalan is. Az NDK-ban fordították de — úgy látszik — lektor elé nem került. Még Szegeden, az első magyarországi bemutató alkalmával ki kellett volna javítani a feliratokat. A Hadtörténeti Múzeum olyannyira készen kapta a kiállítást, hogy a múzeum munkatársai is csak a megnyitó után nézhették végig, az első szögbeveréstől az utolsó szövegragasztásig mindent a weimari Városi Múzeum munkatársai végeztek.

Mindezeket a gyerekek, akik a kiállítás leglelkesebb látogatói, talán nem veszik észre. Reméljük, az őket kísérő szülők és pedagógusok önkéntelenül is javítva olvassák a magyarázatokat.

Hasznos kezdeményezés volt a Szegeden látott anyag budapesti bemutatása, a nap, mint nap tapasztalható élénk érdeklődés alapján megfontolandó lenne az áprilisig tervezett kiállítás meghosszabbítása.